

1ST INTERNATIONAL
**CONGRESS OF HUMAN AND
SOCIAL SCIENCES RESEARCH**

1. ULUSLARARASI

**İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ**

**PROCEEDING BOOK
&
BİLDİRİ KİTABI**

**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ**

**23-25
KASIM
NOVEMBER
2018**

I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU

Kongre Onursal Başkanları / Honorary Heads of Congress

Prof. Dr. Refik POLAT, Karabük Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Rektörü

Kongre Başkanı / Chair

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Editörü)

Kongre Koordinatörü / Coordinator

Doç. Dr. Hayrettin KESGİNGÖZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Sekreteryä / Secretariat

Mustafa Süleyman ÖZCAN

Düzenleme Kurulu / Organizing Committee

Dr. Öğr. Üyesi Ö. Faruk HABERGETİREN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Halim GÜL (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Erhan TECİM (Necmettin Erbakan Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Üyesi Hamdi KIZILER (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Ersin MÜEZZİNOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul TEZCAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Selim YILMAZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü MADEN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Sağlam (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

- Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÖZCAN (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Alan Editörü)
- Dr. Cennet GÖLOĞLU DEMİR (MEB, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
- Öğr. Gör. Can DOĞAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
- Öğr. Gör. Yılmaz BACAKLI (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Bilim Kurulu /Hakemler/ Scientific Committee

- Prof. Dr. Thomas G. FRASER (University of Ulster)
- Prof. Dr. Jaime De Pablo VALENCIANO (Universidad De Almeida)
- Prof. Dr. Jose Ramos Pires MANSO (Universidade De Beira)
- Prof. Dr. Jose Luis MIRALLO (University of Zaragoza)
- Prof. Dr. Georgi MARINOV (University of Economics Varna)
- Prof. Dr. İ. Erkinay TOKTOGULOVA (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
- Prof. Dr. Mohammad ORAYF (King8 Abdulaziz University)
- Prof. Dr. S. Nur KERİMKULOVIÇ (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
- Prof. Dr. Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yusuf BUDAK (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan COŞKUN (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Faruk KARACA (Atatürk Üniversitesi)
- Prof. Dr. Omirkhan ABDILMANULY (Al-Farabi Kazakh National University)
- Prof. Dr. Salih ARIC (Van 100. Yıl Üniversitesi)
- Prof. Dr. Casim AVCI (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa GÜLER (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
- Prof. Dr. Zekai METE (Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ali AYTEN (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan KAPLAN (İbn-i Haldun Üniversitesi)
- Prof. Dr. Asim YAPICI (Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muammer CENGİL (Hitit Üniversitesi)
- Prof. Dr. Levent AYTEMİZ (Karabük Üniversitesi)

Dr.	Necdet SUBAŞI
Doç. Dr.	Almasbek MAULENOV (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Roza UMIRBEKOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Zhulduz ESIMOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Halil TOKCAN (N. Ömer Halis Demir Üniversitesi)
Doç. Dr.	Şaban ÇETİN (Gazi Üniversitesi)
Assoc. Prof.	Maciej MILCZANOWSKI (Information Technology University)
Assoc. Prof.	Ihor HURAK (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University)
Assoc. Prof.	Saim KAYADİBİ (International Islamic University Malaysia)
Dr. Öğr. Üyesi	Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ali YILDIRIM (GOP Üniversitesi)
Doç. Dr.	Recep ÖNAL (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Mustafa YILDIZ (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Abdulkadir ATAR (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr.	Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	İ. Hakkı İMAMOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Aladdin GÜLTEKİN (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	M. Sami ÇÖLLÜOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr.	Sahl DERCHAWI (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Kasım ERTAŞ (Şırnak Üniversitesi)
Dr.	Engin DEMİR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ergin ÖGCEM (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

Karabük Üniversitesi Yayınları 34

ISBN: 978-605-9554-31-2

20 Aralık 2018

I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Üç Şeyin Şakası da Ciddi Ciddisi de Ciddi Hadisinin Tahrîcive Fıkhî Değerlendirmesi

Cemil LİV

Dr. Öğr. Üyesi, ÇAKÜ İslami İlimler Fakültesi /yzmliv@gmail.com

Öz

İslam hukukunda her ne kadar genel prensip olarak akitlerde mana ve maksat benimsenmiş olsa da tarafların akitle ilgili sözlü beyanlarının belirli şekil kalıpları içerisinde gerçekleştirmeleri gerektiği de ifade edilmiştir. Fakihlerin çoğunluğu başta evlilik akdi olmak üzere selem, şart muhayyerliği ve mufâvada gibi akitlerde belirli şekil şartlarının varlığını kabul etmişlerdir. Bu İslam'ın sosyal ilişkilerin sağlıklı sürdürülebilmesinin temini için ortaya koyduğu kurallardır. Aile hukukundaki düzenlemeler de bu kurallar bütününe önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'e nispet edilen "üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir. Nikah, ric'at ve talak." rivayeti söz konusu tasarruflar da beyanın varlığına itibar edileceği, kişilerin iç iradelerinde gizli olan kastına itibar edilmeyeceğini bildirmektedir. Birçok fıkhî meselede dayanak olarak kullanılan bu rivayeti sened ve metin açısından değerlendirmesini yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Hadis, Şaka, Ciddi, Tahrîc, Hezl

The Criticism of the hadith "there are three things that joke is serious" context of Islamic Law

Cemil LİV, Doktor Öğretim Üyesi,
ÇAKÜ İslami İlimler Fakültesi /yzmliv@gmail.com

Abstract

The purpose of the legal systems; the benefit of people and society, rest, peace and security. Some rules have been put in place for this to happen. It is very important for the social peace that the community, which is the core of the community, is built on a healthy ground. In the Qur'an, the first principal source of Islamic law, great importance has been given to family law. The marriage is named as a solid collateral. if marriage can not be sustained, divorce will be in accordance with Islamic law rules. Excerpt from the Prophet: three things are serious Their joke is serious. Marriage, ric'at and divorce. In these savings, attention is paid to what people say. Intentions are not paying attention. The requirement is that all of these calculations are considered valid. Savings can only be seen in the intent. this principle is limited by the Prophet's said: the three things are severely. This message of the Prophet has been said to give importance to the family institution. Interpret this message differently and divorce is turned into a game very wrong.

Keywords: Fiqh, Islamic Law, Hadith, Joke, Serious, Hezl, Criticism

I. GİRİŞ

Hukuk sistemlerinin amacı; insanın ve toplumun menfaati, rahatı, huzuru ve güvenliğidir. Bunun gerçekleşmesi için de bazı kurallar konulmuş ve hareket alanı çizilmiştir. Toplumun çekirdeği olan ailenin sağlıklı bir zeminde oluşturulması toplumsal huzur için çok önemlidir. İslâm hukukunun birinci asli kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de aile hukukuna çok büyük önem verilmiş olması, bu alandaki hukukî düzenlemelerin diğerlerine göre daha ayrıntılı ele alınması, konuya verilen önemin açık göstergesidir.

Hukuki muamelelerin meydana gelmesinde kurucu unsur olan iradenin anlaşılabilmesi için bir vasıtaya ihtiyaç vardır. İrade beyanının anlaşılması için kullanılan bu vasıtaya şekil denilir. (Tunçomağ, Kenan, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 1972, I, 149; Tuğ, Adnan, *Türk Özel Hukukunda Şekil*, 1994, s.3). Bu noktadan hareketle bir hukuki işlemin şekli denildiğinde o hukuki işlemi meydana getiren iradelerin ne tarzda açıklanması gerektiği ve bu tarz açıklamayı sağlayan dış kalıp, biçim ve vasıtaların neler olduğunun anlaşılması gerekir. (Tunçomağ, 1972, I, 149).

Beyan edilen iradenin geçerli bir hukuki sonuç doğurabilmesi için beyanda bulunan kişinin ehliyetinin bulunmasının yanı sıra kural olarak iç irade ile dış iradenin de birbirine uygun olması gerekir. İrade beyanının asıl fonksiyonu iç iradeye delalet ettiğinde ortaya çıkar. Akid sığaları, anlamları ve neye delalet ettikleri bilinerek ve kastedilerek söylendiğinde bu sığaların hükümleri terettüp eder ve bağlayıcı olur. Bu sebeple iradesi bulunmayan gayri mümeyyiz çocuğun, uyuyan ve akıl bozukluğu bulunan kişilerin beyanında olduğu gibi salt irade beyanı sonuç doğurmaz.(İbn Mâce, Talâk, 15). Aynı şekilde ciddi olarak kastedilmeksizin beyan edilen ve halin delaletiyle anlaşılan tek taraflı irade de bir sonuç doğurmaz.(Apaydın, Yunus, "Hezl", DİA, s. 307).

İç irade ile dış irade arasında uyumsuzluk olduğunda veya iç ve dış iradeden birinde bir kusur olduğunda hangisinin dikkate alınacağı noktasında İslam Hukukçuları arasında tartışma vardır. İslam hukukçularına göre iç irade rıza ve ihtiyarla gerçekleşir. Hanefiler ikisinin aynı şey olmadığını söyleyerek ihtiyarı akdi oluşturan ibareyi söylemeyi kastetmek; rızayı ise akdin sonuçlarını kastetmek olarak tanımlamışlardır. Bu anlayışa göre Hanefilerde rızanın varlığı ihtiyarın varlığını gerektirse de ihtiyarın varlığı rızanın varlığını gerektirmemektedir. (Apaydın, "Hezl", DİA, s. 307).

İç irade ile beyan arasında kasıtlı uyumsuzluk hezl durumunda, kasıtsız uyumsuzluk ise daha ziyade hata ve hile durumunda gerçekleşir. Hanefilerin rıza ihtiyar ayrımı sebebiyle ikrah kasıtlı uyumsuzluk içerisinde değerlendirilirken, diğerlerinde rıza ve ihtiyar arasında ayrım olmadığı için kasıtsız uyumsuzluk içerisinde değerlendirilir. (Apaydın, "Hezl", DİA, s. 307).

İç irade ile beyan arasında uyumsuzluk kasıtlı olduğunda hukuki işlemlere mani olacağı genel prensip itibariyle kabul edilmiş olmakla birlikte "ثَلَاثُ جُدْهَنْ "جُدْ، وَهَرْلُهُنَّ جُدْ: النَّكَاحُ، وَالطَّلَاقُ، وَالرَّجْعَةُ" "üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir. Nikah, ric'at ve talak. " (Ebû Dâvud, Talak, 9) rivayeti sebebiyle evlenme, boşanma, ric'î boşamadan dönüş ve bir rivayette de köle azadı tasarruflarında

irade uyumsuzluğun bir etkisi yoktur. Dolayısıyla da bu tasarrufların hepsi geçerli kabul edilmiştir. (Apaydın, "Hezl", DİA, s. 308). İslam hukukunda her ne kadar genel prensip olarak akitlerde mana ve maksat benimsenmiş olsa da özellikle aile hukuku alanında tarafların akitle ilgili sözlü beyanlarının belirli şekil kalıpları içerisinde gerçekleştirmeleri gerektiği de ifade edilmiştir. (Sevar, Muhammed Vahidüddin, *eş-Şekl fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, 1998, s. 39, 40). Fakihlerin çoğunluğu bu rivayeti dikkate alarak başta evlilik akdi ve boşanma olmak üzere selem, şart muhayyerliği ve mufavada gibi akitlerde de belirli şekil şartlarının varlığını kabul etmişlerdir. (Muhammed Ebû Zehre, *Muhadarat fi akdi'z-zevac ve asaruh*, 1971, s. 96; Sevar, 1998, s. 39, 40). Bu İslam'ın sosyal ilişkilerin sağlıklı sürdürülebilmesinin temini için ortaya koyduğu kurallardır. Aile hukukundaki düzenlemeler de bu kurallar bütününe önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Evlenmenin bünyesindeki özellikler, onun meydana gelişinde ve devamında tam bir açıklık olmasını zorunlu kılmaktadır. Böyle olması halinde evlilikle taraflar arasında terettüp eden sorumluluk ve hakların, hukuki yollarla icrası mümkün olabilmekte, nesep ve buna bağlı olan miras meseleleri çözülebilmektedir. (Paçacı, İbrahim, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslâm Aile Hukuku", *İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2008, sy. 11, s. 68)

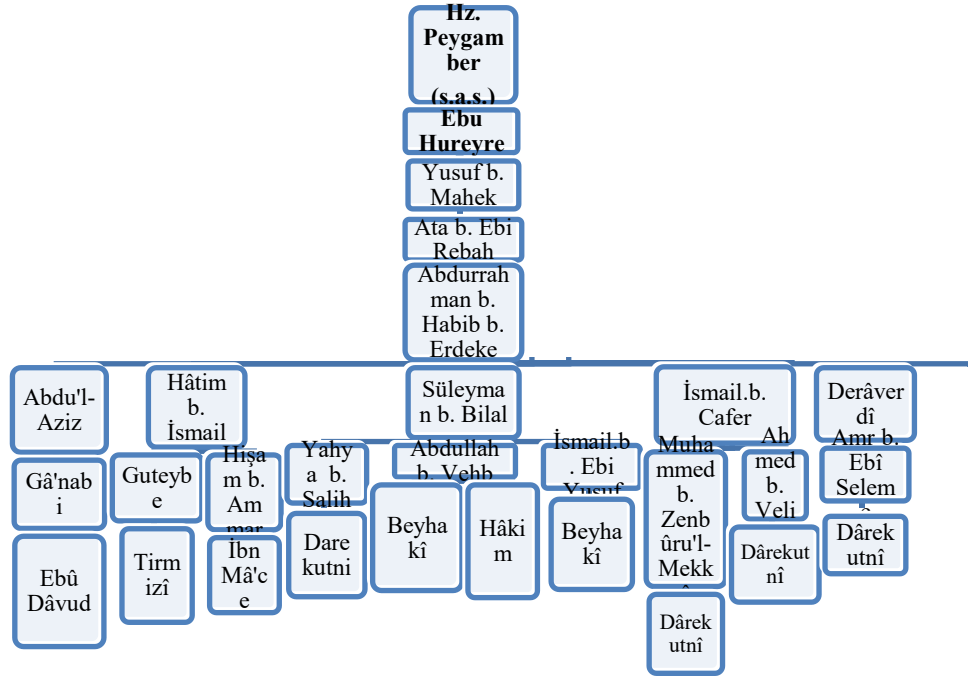
Hiz. peygamber (s.a.s.) nispet edilen "üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir. Nikah, ric'at ve talak." (Ebû Dâvud, Talak, 9) rivayeti söz konusu tasarruflarda zahiri beyanın varlığına itibar edileceğini bildirmektedir. Birçok fikhî meselede dayanak olarak kullanılan bu rivayeti sened ve metin açısından değerlendirmesini yapacağız.

II. HADİSİN TAHRÎC VE TENKİDİ

ثَلَاثٌ جَدُّهُنَّ جَدٌّ، وَهَزْلُهُنَّ جَدٌّ: النِّكَاحُ، وَالطَّلَاقُ، وَالرَّجْعَةُ hadisi kütübü sitteyi oluşturan eserler içerisinde Buhari ve Müslimin sahihlerinde yer almasa da, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Tirmîzinin sünenlerinde Ebu Hureyre tarikiyle gelmiştir. Ayrıca Sa'id b. Mansur, Darekutnî, Hâkim ve Bayhakide de yer almıştır.

A. HADİSİN SENED ÖZELLİKLERİ VE TENKİDİ

Hadis kaynaklarını taradığımızda rivayetin senedi ile ilgili karşımıza şöyle bir şema çıkmaktadır.

Ebû Dâvud'un Süneninde bu rivayet: Ga'nabî, Abdu'l-Azîz, Abdurrahman b. Habib, Atâ b. Ebî Rebâh, İbn Mâhek, Ebu Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.) aracılığıyla yer almıştır. Rivayetin tahriri ile ilgili olarak el-Elbânî'nin hasen notu verilmiştir. (Ebû Dâvud, Talak, 9).

Tirmizîde, Guteyb, Hâtım b. İsmail, Abdurrahman b. Erdeke, Atâ, İbn Mâhek, Ebu Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.) senediyle aktarılmıştır. Rivayetle ilgili olarak Tirmizi, hadis hasen gariptir demiştir. Ayrıca ilim ehli bir çok sahabenin bu hadisle amel ettiğini belirtmiştir. (Tirmizi, Talak, 9, 1184).

İbn Mâcede ise, Hişâm b. Ammâr, Hatim b. İsmail, Abdurrahman b. Habib b. Erdeke, Atâ b. Ebî Rebâh, Yusuf b. Mâhek, Ebu Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.) senediyle rivayet etmiştir. Ayrıca El-Elbânî'nin bu rivayetle ilgili hasen kaydı yer almıştır. (İbn Mace, , Talak, 13).

Darekutnîde yer alan rivayetlerin senetlerinde Abdurrahman b. Erdeke, Ata, Yusuf b. Mâheke, Ebu Hureyre ortak ravilerdir. (Dârekutnî, Mehr, 46, 3637).

Hakim, Müstedrekinde bu rivayeti, Ebû Abbas Muhammed b. Yakup, Rebî b. Süleyman, Abdullah b. Vehb, Süleyman b. Bilal, Abdurrahman b. Habib,

Ata b. Ebi Rebah, Yusuf b. Mahek, Ebu Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.) senediyle vermiştir. (Hakim, Müstedrek, II, 216).

Senedle ilgili olarak Abdurrahman b. Habib'in, Medineli sika ravilerden İbn Erdeke olduğunu söylemiştir. Hadisle ilgili olarak ise isnadı sahihtir değerlendirmesini yapmıştır. Zehebi Abdurrahman b. Habib ile ilgili olarak fihi leyyin ifadesini kullanarak cerh etmiştir. (Hakim, Müstedrek, II, 216).

Beyhaki bu rivayete süneninde yer vermiştir. Burada da sened zinciri aynı ravilerden oluşmaktadır. (Beyhaki, Sünenü'l-kübrâ, VII, 558 14993).

Said b. Mansur, Abdulaziz b. Muhammed Dâreverdi, Abdurrahman b. Habib, Atâ, İbn Mahek, Ebu Hureyre tarikiyle bu rivayete yer vermiştir. (Said b. Mansur, Sünenü Said b. Mansur, I, 415, 1603).

İbn Mülakkîn, bu rivayetin senedinin zayıf olduğunu söylemiştir. (İbn Mülakkîn, el-Bedrü'l-münîr fî tahrîci ehâdîsi's-Şerhi'l-kebîr, VIII, 83). Yahya b. Sa'd b. Kattân ise, Abdurrahman b. Habib b. Erdekenin durumunun bilinmemesinden hareketle bu rivayetin isnadının sahih olmadığını belirtmiştir. (Mübarekfûri, *Tuhvetu'l-ahvaz*, IV, 304).

B. RİVAYETİN ŞAHİTLERİ

Kaynakları taradığımızda Hz. Peygamber (s.a.s.)'e nispet edilen "üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir. Nikah, ric'at ve talak." (Ebû Dâvud, Talak, 9) rivayeti ile aynı anlama gelen farklı rivayetlerin de delil olarak kullanıldığını görmekteyiz. Söz konusu rivayetler ile ilgili görüşlere yer vererek ثَلَاثٌ جُذُوهٌ جَدٌّ، وَهَزْلُهُنَّ جَدٌّ: النِّكَاحُ، وَالطَّلَاقُ، وَالرِّجْعَةُ rivayetini kuvvetlendirecek şahitler olup olmadıklarını değerlendireceğiz.

1. أَرْبَعٌ مَقْفَلَاتُ: التَّنْزِرُ، وَالطَّلَاقُ، وَالْعَتَقُ، وَالنِّكَاحُ

Ebu Bekir Muhammed b. İbrahim el- Fârisî, Ebu İshak İbrahim b. Abdillâh Esbahani, Muhammed b. Süleyman b. Faris, Muhammed b. İsmail Buhari, Abdullah b. Salih, Leys, Yezid b. Ebi habib, Muhammed b. İshak, Ümare b. Abdillâh, Said b. Müseyyeb, Ömer b. Hattab tarikiyle mevkuf olarak nakledilen bu rivayette dört hususta kişinin gaflette bulanamayacağı söylenmektedir. Söz konusu bu rivayete sadece Beyhakî sünenlerinde yer vermiştir. Müellif, "üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir. Nikah, ric'at ve talak" rivayetini verdikten sonra onu kuvvetlendirmek için mevkuf olan bu rivayete yer vermiştir. Hemen peşinden de Sa'id b. Müseyyeb'e nisbetle mürsel bir rivayeti nakletmiştir. (Beyhaki, Sünenü'l-Kübra, VII, 558, 14995. rivayet). Beyhaki bu rivayetlere dayanarak İmam Şâfiî'nin السَّرَّاحُ - الْفِرَاقُ - الطَّلَاق lafızlarının kullanımında kişinin niyetinin sorulmayacağını, bunlarla gerçekleşen her türlü boşanmanın geçerli olacağını ifade etmiştir. (Beyhaki, Marifetü's-Sünenü ve'l-âsar, XI, 43, 14694).

2. أَرْبَعَةٌ لَا رَدِيدَ فِيهِنَّ

Bazı Hanefi kaynaklarda Hz. Ömer'den nakledilmektedir. (Mevsîlî, el-İhtiyar, IV, 49). Sarih lafzın yer aldığı tasarruflarda iç iradenin önem arz etmeyeceğini temellendirmek için kullanılmıştır. Ancak, Hz. Ömer'den nakledilen bu rivayet hadis kaynaklarında rastlayamadık.

3. ثَلَاثٌ لَا يَجُوزُ اللَّعِبُ فِيهِنَّ، الطَّلَاقُ، وَالنِّكَاحُ، وَالْعَتَقُ

Taberânî Mu'cemü'l-Kebir'inde yer alan bu rivayet bazı Şafîî kaynaklarda yer verilmiştir. (Taberânî Mu'cemü'l-Kebir, XVIII, 304; Nevevî, Mecmû', XVII, 97). Bu rivayetin senedinde İbn Lehîa dışında kalan ravilerin sika olduğu belirtilmiştir. (el-Münâvî, et-Teyssîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sagîr; Mübarekfûri, Tuhvetu'l-ahvaz, IV, 304). Abdullah b. Akabe b. Lehîanın ise çok hadis rivayet eden zayıf ravi olduğu ifade edilmiştir. (İbn Sa'd, Tabakâtu'l-Kübrâ, VII, 358, 4071). Bu rivayetin Übâde b. Sâmî aracılığıyla merfû olarak nakledilen şahidinde ise inkita vardır. (Mübarekfûri, Tuhvetu'l-ahvaz, IV, 304; San'ânî, Muhammed b. İsmail, Sübülü's-selâm serhu Bulûgi'l-merâm min cem'i edilleti'l-ahkâm, 1994, II, 258). Nevevî (Ö. 676) de bu rivayetin munkatı olduğunu belirtmiştir. (Nevevî, Mecmû', XVII, 97).

4. مَنْ طَلَّقَ، وَهُوَ لَا عِبَاطَ لَهُ جَانِبًا، وَمَنْ أَعْتَقَ وَهُوَ لَا عِبَاطَ لَهُ جَانِبًا، وَمَنْ أَنْكَحَ وَهُوَ لَا عِبَاطَ لَهُ جَانِبًا

Abdurrezzak 'ın (Ö. 211) Musannefinde yer verdiği bu rivayet, bazı Şafîî kaynaklarda yer almaktadır. (Abdurrezzak, Musannef, VI, 133, 10249; Nevevî, Mecmû', XVII, 97). Ebû Zerr (r.a.) aracılığıyla nakledilen bu rivayetin senedinde inkita olduğu söylenmiştir. (Mübarekfûri, Tuhvetu'l-ahvaz, IV, 304; Nevevî, Mecmû', XVII, 97).

5. مَنْ طَلَّقَ لَا عِبَاطَ لَهُ جَانِبًا ذَلِكَ عَلَيْهِ

Bazı Hanefî kaynaklarda merfu olarak nakledilen bu rivayet hadis kaynaklarında bulamadık. (Mevsili, el-İhtiyar, III, 124). Ancak hadis kaynaklarında benzer anlamda Hz. Ali, Hz. Ömer, Ebû Zerr ve Ebu Derdâ gibi sahabelerden mevkuf olarak nakledilen rivayetler vardır. (Abdurrezzak, Musannef, VI, 133, 10248, 1247). Mevkuf olarak nakledilen bu rivayetlerde ise inkita olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca senedde yer alan Ebû Yahya Eslemî'nin yalanla itham olunan metruk bir ravi olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple de sened zayıf kabul edilmektedir. (Mübarekfûri, Tuhvetu'l-ahvaz, IV, 304; İbn Kutluboğa, et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi-tahrîci ehâdîsi'l-İhtiyâr, s. 1682, 1210).

6. " لَا يَجُوزُ اللَّعِبُ فِي ثَلَاثٍ: الطَّلَاقُ وَالنِّكَاحُ وَالْعِتَاقُ , فَمَنْ قَالَ هُنَّ فَقَدْ وَجِبْنَ "

Bazı Hanefî (Aynî, el-Binâye şerhu'l-Hidâye, VI, 117) ve Hanbelî kaynaklarda (Abdurrahman b.Kasım el-Âsımî, Hâşiyetü'r-Ravzi'l-mürbi' şerhi Zadi'l-müstekni', 1397, VI, 500) yer alan bu rivayeti Haris b. Üsame, Müsnedinde mürsel olarak aktarmıştır. (Hâris b. Muhammed İbn Ebî Üsâme, Müsned, I, 555, 503. rivayet). Ancak, rivayetin munkatı olduğunu söylemiştir. Abdurrezzak ise, Ebu Zer aracılığıyla merfu olarak rivayet etmiştir. " Kim oyun amaçlı hanımını boşarsa boşaması geçerlidir. Oyun olsun diye kölesini azad edenin bu tasarrufu geçerlidir. Oyun olsun diye nikah akdedenin nikahı geçerlidir." Bu rivayetinde senedinde de inkita vardır. (Abdurrezzak, Musannef, VI, 133, 10249. rivayet; Şevkânî, Neylül-Evtar, VI, 278).

Üç şeyin şakası da ciddi, ciddisi de ciddidir. Nikah, Talak ve ric'at" hadisine şahit olarak gösterilen bütün bu rivayetler beyanın asıl unsur olduğu, niyet ve kasıt araştırılmaksızın nikah, talak ve ric'atin geçerli olduğuna delil

gösterilmiştir. Ancak söz konusu rivayetlerin senetleri tahriç edildiğinde cerh unsuru olan ciddi sıkıntılarının olduğu açıkça görülmektedir. Senedlerinde ınkıta da olsa Ebû Hureyre'den nakledilen " Üç şeyin şakası da ciddi, ciddisi de ciddidir" rivayeti ile aynı anlama gelen çok sayıda rivayetin olması fakihlerin bu hadisle amel etmeyi tercih etmelerine neden olmuştur. .

C. METİN TENKİDİ AÇISINDAN

Hz. peygamber (s.a.s.)'e nispet edilen "üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir. Nikah, ric'at ve talak. " rivayeti bazı fıkıh kitaplarında ric'at yerine yemin veya köle azadı zikredilerek nakledilmektedir. (Gazzâli, el- Vesîtu fi'l-Mezheb, V, 386; Mevsilî, İhtiyar, III, 124; Zeylâi, Nasbu'r-râye, III, 293.)

Mevsili'nin "ihtiyar li-ta'lili'l-Muhtar" adlı eserinin hadis tahririni yapan İbn Kutlubuğa (ö. 879.) "üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir. Nikah, ric'at ve talak." hadisinde "ric'at" yerine "köle azadı" veya "yemin" kullanılarak yapılan nakillerin hadis kaynaklarında bulamadığını ifade etmiştir. (Zeylâi, Nasbu'r-râye, III, 293; İbn Kutlubuğa, et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi-tahrîci ehâdîsî'l-İhtiyâr, s. 1698, 1209. rivayet).

Nevevî de bazı fıkıh kitaplarında "köle azadı" kullanılarak rivayete yer verildiğini ancak doğrusunun "ric'atın" yer aldığı rivayetler olduğunu bildirmiştir.(Nevevî, Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lügât, III, 48).

İbn Hacer el-Askalâni, hadisin "köle azadı" ve "yemin" lafızları ile naklini hadis kaynaklarında bulamadığını belirtmiştir. Ancak ric'î boşanma sonucu dönmeyi ifade eden nakillerin sünen kitaplarında yer aldığı ve Hakim tarafında sahih olarak tahriç edildiğini belirtir. (İbn Hacer el- Askalânî, ed-Dirâye fî tahrîci ehâdîsî'l-Hidaye, II, 90).

Makale çerçevesinde yaptığımız araştırma esnasında "Üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir" rivayetinin metninde yer alan "köle azadı" ve "yemin" lafızları fıkıh kitapları içerisinde yer alsa da sahih hadis kaynaklarında "ric'at" yerine "köle azadı" kavramının kullanıldığı bir kaynağa rastlamadık. Ancak, "Üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir" rivayeti dışında benzer anlam ve formatta başka rivayetlerde vardır. Bu rivayetlerin metninde "köle azadı" kavramı kullanılmıştır. Bir kaç rivayette ise nikah, talak ve köle azadına ilave olarak nezir, sadaka ve hedy kurbanı belirleme kavramları kullanılmıştır. (Abdurrezzak, Musannef, VI, 133, 10247, 10248 rivayetler). Ancak, nikah, talak ve ric'at dışındaki kavramların kullanıldığı rivayetlerin zayıf olduğu belirtilmiştir. (San'ânî, Muhammed b. İsmail, Sübülü's-selâm, II, 257).

Söz konusu rivayetlerin metinleri tahlil edildiğinde, Hz. Ömer'den mevkuf olarak nakledilen dışındaki bütün rivayetlerde nikah ve boşama kavramların ortak olarak kullanıldığı görülmektedir.

Kur'an-ı Kerimde bir çok meselenin aksine evlilik ve boşanma konularında ayrıntılı düzenlemelere yer verilmesi ilk dönemlerde yaşam içerisinde bu iki kavrama ayrı bir hassasiyet gösterilmesine de neden olmuştur. Toplumların temel çekirdeği olan aile kurumunun önemi de bu ilgiyi doğal kılmaktadır. Aile kavramının şaka ve oyun malzemesi haline getirilmesi bu kurumun

olması gerektiği konumuna da zarar vermektedir. Söz konusu rivayetlerin metinlerinden evlenme ve boşanma da olduğu gibi hayatı doğrudan ilgilendiren meselelerde kişisel ve toplumsal zararları önlemek ve daha dikkatli olmak için vurgu yapıldığı söylenebilir.

III. RİVAYETİN FIKHÎ ANALİZİ

Aile hukuku alanındaki sorunların çözümünde temel naslar içerisinde yer alan *ثَلَاثُ جُذُوهٍ جَدٌّ، وَهَزْلُهُنَّ جَدٌّ: النِّكَاحُ، وَالطَّلَاقُ، وَالرَّجْعَةُ* rivayeti ahad haber içerisinde yer aldığı yukarıda değindik. Bununla birlikte fıkıh mezheplerinde bu rivayete ve şahitlerine sık yer verildiğini de görmekteyiz. Bu bölümde fıkhi mezheplerin söz konusu rivayete yaklaşım tarzına ve değerlendirmesine yer vereceğiz.

A. HANEFİ MEZHEBİNDE

Hanefi mezhebinde zahiri bir yaklaşım sergilenerek şaka ile dahi olsa nikah akdi ve talakın geçerli olacağı kabul edilmiştir. İç irade nikah akdini veya boşamayı gerçekleştirmeye yönelik olmasa da ortaya konulan irade akdin kurulması yönündedir. Diğer bir ifadeyle gayrı ciddi olarak akdedilen nikahlarda ve boşama işleminde akdi gerçekleştirmeyi istemekle birlikte, sonucuna razı olmamaktadır. Bu durum nikah ve boşamanın geçerli kabul edilmesine engel görülmemiştir. (Serahsî, el-Mebsût, V, 95; Kâsânî, Bedâi'u's-sanâi, III, 557). Nikah akdinin kuruluş unsurları veya sıhhat şartları içerisinde ciddiyet şartı yer almamaktadır. Ayrıca kişinin iç iradesine ve rızasına delalet eden bir durum söz konusu değilse bunun bilinmesi de mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla şaka nikahın geçerliliğine de engel olmayacaktır. Boşama işlemi de aynı şekildedir. Hatta ağızdan yanlışlıkla boşama lafzı çıksa bu onun için geçerlidir. Ebu Hanifeye nispet edilen bir görüşte, bir kişi hanımına hitaben sen boşsun bana su ver derse boşama gerçekleşir. (Mevsîlî, el-İhtiyar, III, 124; Kâsânî, Bedâi'u's-sanâi, III, 557). Hanefi mezhebinde bu görüşün kabul edilmesinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen "üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddi" rivayeti en önemli faktördür. Hanefi fıkhında nikah, talak ve köle azadı gibi tasarrufların geçerliliği, tasarrufu ifade eden sözleri ehil kişinin söylemesi ile olur. Bu sözlerin geçerliliği için kasta bakılmaz. Rızanın yokluğu tasarrufların bağlayıcılığına engel teşkil etmez.

Ayrıca Kur'an-ı Kerimde *وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُؤًا* Allahın ayetlerinin alay ve eğlenceye malzeme yapılmaması vurgulanmıştır. (Bakara, 2/231). Ebu Derda'dan nakledilen rivayete göre Allah Rasülü (s.a.s.), talak ve köle azadı meselesindeki eğlence kişiyi bağlar demiştir. (Kâsânî, Bedâi'u's-sanâi, III, 100.) Cahiliyye toplumunda bir kişi karsını boşar sonra da şaka yaptım der; kölesini azad eder şaka yaptım dermiş. Bunun üzerine *وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُؤًا* "Allahın ayetlerini alaya almayın" (Bakara, 2/231) ayeti nazil oldu. Dolayısıyla şahsın nikah ve talak gibi iki önemli meseleyi ve bunlarla ilgili Kur'ani düzenlemeleri eğlence malzemesi yapması kabul edilemez. Bu sebeple söz konusu ayet Hanefi fukahası tarafından gayrı ciddi tasarrufların bağlayıcılığına delil olarak gösterilmiştir. (Serahsî, el-Mebsût, VII, 61; Kâsânî, Bedâi'u's-sanâi, III, 557).

Hanefi kaynaklarda boşama işlemlerinde genel kural Hz. Peygamber (s.a.s.)den rivayet edilen *كُلُّ طَلَقٍ وَاقِعٌ إِلَّا طَلَقَ الصَّبِيِّ وَالْمَغْثُوهِ* " Çocuk ve ma'tûhlar (akıl zayıflığı olan)tarafından yapılan hariç, her talak geçerlidir" rivayetidir.(Serahsî, el-Mebsût, VII, 61; Kâsânî, Bedâi'u's-sanâi, III, 557) Ancak söz konusu rivayet bu şekliyle hadis kaynakları içerisinde bulunmamaktadır. (İbn Kutluboğa, et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi-tahrîci ehâdîşi'l-İhtiyâr, s. 1682, 1194. rivayet). Tirmizî'de yer alan *كُلُّ طَلَقٍ جَائِزٌ، إِلَّا طَلَقَ الْمَغْثُوهِ الْمَغْلُوبِ عَلَى عَقْلِهِ* rivayeti merfu olarak nakledilmiştir. Bu rivayetin senedinde ise zayıf bir ravi olan Ata b. Aclan yer almaktadır. Tirmizî isnadında zayıf ravi yer almasına rağmen ilim ehli bir çok kişi tarafından bu rivayetle amel edildiğini belirtir. (Tirmizî, "Talağ'u'l-matûh",15, 1191. rivayet). Söz konusu rivayetin Hz. Ali 'den (r.a.) mevkuf olarak nakledilen bir varyantı daha vardır.(Abdurrezzaki Musannef, VI, 409 (11415); İbn Ebi Şeybe, Müsned, I, 120, 742. rivayet). İbn Kutluboğa söz konusu rivayetin tahririnde Tirmizide yer alan ve Ebu Hureyre aracılığıyla gelen seneddeki Ata b. Aclan'ın metruk ve kizb olduğunu belirttikten sonra İbn Ebî Şeybe'de yer alan Hz. Ali rivayetinin isnadının sahih olduğunu belirtmiştir. (İbn Kutluboğa, et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi-tahrîci ehâdîşi'l-İhtiyâr, s. 1682, 1194. rivayet)

B. ŞAFİİ MEZHEBİNDE

Şâfiî mezhebinde ise, evlilik ve boşanmayı ifade eden lafızlar ehil kişilerce kullanılmışsa iç iradenin diğer bir ifadeyle kastın olmayışı bu tasarrufların gerçekleşmesine mani değildir. Örneğin boşama işleminde sarîh lafız kullanılmışsa niyete itibar edilmez. İmam Şâfiînin " Biz zahire göre hükmederiz gizlilikleri bilen ise Allah'tır" نحن نحكم بالظواهر والله يتولى السرائر şeklinde ilkeleştirdiği zahiri anlayış benimsenmiştir. Şâfiîye göre niyetler ve maksatlar kişinin içinde saklı olduğundan bilinmesi mümkün değildir. Dolayısıyla da bunlara itibar edilmez. Sözlerin zahirini bırakarak, kişinin söylediklerinin aksini, niyet ve maksatlarını araştırıp buna göre hüküm vermek Kur'an'ın bu hükümlerine muhalif bir tutum olur. Gizlilikleri bilen sadece Allah'tır. Zahir hilafına hüküm veren onun gizli halini bildiğini iddia etmektedir.(Şâfiî, *el-Ümm*, VII, 311). Dolayısıyla hukuki tasarruflarda şekli şartların yerine gelmiş olması yeterlidir. "Ameller niyetlere göredir" hadisi gereği boşamada da kasta bakılacağı ifade etmek Şâfilerce isabetli görülmemiştir.(Şîrâzî, el-Mühezzeb, III, 9; Nevevi, el-Mecmu', XVII, 68). Ayrıca boşama ve nikah mevzuunda zahiri değerlendirme yapılması gerektiğini bildiren delil de vardır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen " üç şeyin şakası da ciddi, ciddisi de ciddidir. Nikah, Talak ve köle azadı" rivayeti bu meselelerde sarîh lafzın yeterli olduğunu göstermektedir. (Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebîr, X, 154; Şîrâzî, Mühezzeb, III, 9).

İmam Şâfiî boşama konusunda lafzın zahirine göre değerlendirmede bulunarak tarafların kastının farklılığına ehemmiyet vermemiştir. Ancak nikah konusunda hâzilin nikahının münakid olmayacağını söyleyerek zahiri anlayışının dışına çıkmıştır. (Gazzâlî, el- Vesîtü fi'l-Mezheb, V, 386).

C. MALİKİ MEZHEBİNDE

Maliki Mezhebi her ne kadar zahirciliğin karşısında, tarafların iç iradelerin dikkate alınması gerektiği prensibi kabul edilmiş de olsa özellikle söz konusu rivayette yer alan tasarruflarda zahirci bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Çünkü Malikilerdeki meşhur olan görüşe göre bu tasarruflarda şaka ciddiyet gibi kabul edilir. (İbn Rüşd, Beyan ve Tahsil, V, 135). Maliki mezhebi bu görüşlerini "üç şeyde oyun olmaz, nikah, talak ve köle azadı rivayeti ile birlikte "Cahiliye döneminde insanlar nikah akdediyor bunun oyun olduğunu iddia ediyorlar; boşanıyor şaka yaptım diyor; kölesini azat ediyor şakaydı diyorlardı. Bunun üzerine Allah'ın ayetlerini oyun ve eğlence malzemesi yapmayın ayeti nazil oldu" rivayeti ile temellendirirler. Talakın geçerli olabilmesi şartları içerisinde ehliyet, boşanmaya kasıt, mahal ve boşanma lafzı yer almaktadır. Her ne kadar boşanma kası olmasa da talak ifade eden lafzın varlığı boşanmanın geçerliliği için yeterli kabul edilmiştir. (Halil b. İshak, Muhtasar-ı Halil, I, 114; Muhammed b. Yusuf el-Mevvâk, et-Tâc ve'l-iklîl, V, 309).

Maliki mezhebi içerisinde yer alan diğer bir görüşte ise, nikah, köle azadı ve boşamanın kastedilmediği yönünde deliller varsa bu tasarruflar geçerli sayılmayacaktır. (Muhammed b. Yusuf el-Mevvâk, et-Tâc ve'l-iklîl, V, 309; Muhammed İlîş, Minehu'l-celil Şerhu Muhtasaru Halil, IV, 45).

Bununla birlikte mezhep içerisinde bu tür nikah ve boşanmaların geçerli olmadığı yönünde görüşler de vardır. (Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, III, 423).

D. HANBELİ MEZHEBİ

Hanbeli mezhebinde ise, Hz. Peygamber (s.a.s.) den nakledilen üç şeyin şakası da ciddi, ciddisi de ciddidir. Nikah, Talak ve ric'at" hadisi gereği gayrı ciddi nikah ve talakın geçerli olduğu kabul edilmiştir. (İbn Kudame el Makdîsi, el- Kâfi, III, 21). Aslında bütün tasarruflarda niyet ve kasıt dikkate alınır. Ancak bu üç husus önemine binaen istisna edilmiştir. (Zerkeşî, Şerhu'l-Zerkeşî alâ Muhtasarı'l-Hırakî, V, 406). Boşanma özelinde değerlendirme yaptığımızda sarih lafızlarla gerçekleştiğinde niyete ihtiyaç duyulmamaktadır. (İbn Kudame el Makdîsi, Şerhu'l-Kebîr, VIII, 275). Ancak kinevi lafızlarla gerçekleşmişse mutlaka niyet sorulacaktır. Dolayısıyla kinevi lafızlarla gerçekleşen boşamalarda tarafların gayrı ciddi oluşu boşanmanın gerçekleşmesine mani olacaktır. (İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 80, 397; Zerkeşî, Şerhu'l-Zerkeşî alâ Muhtasarı'l-Hırakî, V, 407).

Hanbeli mezhebinde özellikle kinevi lafızlarla gerçekleşen boşanma işlemlerinde irade beyanı ile iç irade birbiriyle farklı olduğunda delaleti halin de dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir. (İbn Kudame el Makdîsi, el-Kâfi, III, 114).

IV. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İrade ile beyan arasında uyumsuzluk bulunması durumunda taraflar arasındaki anlaşmazlık ya beyan ya da irade esas alınarak çözüme kavuşturulabilir. Beyanın esas alınması hukuki işlemlerde istikrarı temin ederken iradenin esas alınması bu istikrarı sarsacaktır. İradenin esas alınması durumunda adalete uygun davranılmış olacak, beyanın esas alınması halinde adalet ihlal edilmiş olacaktır. Fıkâh meseleleri şekil şartlarına uygun olarak

gerçekleşmesini sağlamanın yanı sıra tarafların niyet ve maksatlarının da dikkate alınması önemlidir.

Niyet ve maksadın tespiti halinde mutlaka dikkate alınacaktır. Şayet tarafların gerçek niyetleri anlaşılmaz ise hüküm zâhire göre verilecektir. (Saffet Köse, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslam Hukuku*, 230). Diğer bir ifadeyle hukukî işlemlerde kişilerin gerçek niyet ve maksatlarına ulaşma imkanı sınırlı olduğu için ancak, dışa yansıdığı ve objektif olarak belirlenebildiği ölçüde kendisine sonuç bağlanabilir. (Talip Türcan, "İslâm Hukukunda Uhrevî Sorumluluk Bakımından Yargı Kararlarının Geçerliliği Sorunu", s. 178). Zira, lafızlara maksada delalet ettiği için itibar edilir. Maksat ortaya çıktığında lafız onunla kayıtların. (İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-lehfân*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1988, II, 95-96; Senhûri, *Mesâdiru'l-Hak*, VI, 24). Ancak maksadın ortaya çıkması sadece lafızla olmaz. "Bir şeyin umuru batınada delili ol şeyin makamına kâim olur" (Mecelle, Mad. 68) kaidesinde de izah edildiği gibi çeşitli karineler veya halin delaleti ile de maksatlar anlaşılabilir. (Senhûri, *Mesâdiru'l-Hak*, VI, 24). Bununla beraber İslâm hukukunda fıkhi meselelerin kişilerin niyet ve kasıtlarından tamamen bağımsız olarak sadece zâhiri beyanlara göre ele alındığı sanılmamalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in "Ameller ancak niyetlere göredir" (Buhârî, "Bed'ü'l-Vahy", 1, "Eymân", 23; Müslim, "İmaret", 155; Ebû Dâvud, "Talak", 11; Tirmizî, "Fedailu'l-Cihad", 16) hadisi ışığında oluşturulan "Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir" şeklinde ifade edilen "el-umûr bi-makasidihâ" kaidesi ortaya konmuştur. Hanefî mezhebinde bu kaide, "lâ sevâbe illâ bi'n-niyye" şeklinde izah edilmektedir. (İbn Nüceym, *el-Eşbah ve'n-Nezâir*, s. 17). Niyet hadisi ve bu çerçevede oluşturulan kaideler kişilerin tasarruflarının niyet ve kasıt olmaksızın geçerli olacağına işaret etmektedir. (İbrahim Kafi Dönmez, "Amel", *DİA*, III, 18). Ancak, niyet hadisi bağlamında oluşan umumi kural "üç şeyin şakası da ciddi, ciddisi de ciddidir. Nikah, Talak ve ric'at" hadisi ile tahsis edilmiştir. Zira, İslâm, ميثاقاً غليظاً "sağlam teminat" olarak vasıflandırdığı evlilik akdine büyük ihtimam gösterir. Sevgi, saygı, huzur, muhabbet ve rahmetle dolu, süreklilik arz eden bir yuva tesis edilmesini ister. Bu sebeple de diğer akitlerde olmayan kuralların nikâh akdi ve boşanma için zorunlu kılındığı görülmektedir. إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ ifadesiyle boşanma işleminin belirli bir süre içerisinde vuku bulmasının istenmesi de aile kurumuna verilen ehemmiyetin sonucudur. Boşanma için belirlenen sürecin sonunda İslâm hukukunun genel esaslarına ve şer-i örfe göre meşru ve makbul olan ölçülere uygun olarak (فَارْقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ) boşanma işlemi gerçekleştirilecektir. (Talâk, 65/2). Boşanma işlemi için belirlenen sürecin içerisinde dinî ve ahlaki tedbirlerin yanı sıra hukukî bir prosedür de yer almaktadır. Buna göre, boşanmaların hakem heyetinin sulh girişiminin de içerisinde yer aldığı belirli bir süreç sonunda iki şahit huzurunda gerçekleşmesi gerekir. Boşanma ile ilgili ayetlere bakıldığında, bu düzenleme açıkça görülür. Nasların belirttiği prensiplere aykırı bir şekilde yapılan talâkta sadece Allah'ın ibahat sınırı aşılma ile kalmamakta; talâkla ilgili getirilen sayı sınırı, vakti, kadının iddeti, nafaka ve benzeri pek çok hüküm de görmezlikten gelinmekte, kadının ve özellikle de çocuklarının hakları çiğnenmektedir.

Yukarıda ifade edilen gerekçelerden hareketle, "üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir. Nikah, ric'at ve talak "(Ebû Dâvud, Tâlak, 9) rivayetini aile müessesesinin ciddiyet ve ehemmiyetini gösteren, bu konularda çok dikkatli olunması gerektiğini teşvik eden bir nas olarak görmek gerekir. Aksi halde evlilik ve boşanmanın şaka ve eğlencenin malzemesi yapmak ve her halükarda yapılan tasarrufları geçerli saymak Kur'an'ın hedef ve maksatlarını göz ardı etmek anlamına gelecektir. Talâka izin verilmiş olması, isteyen keyfine göre istediği zaman karısını boşayabileceği anlamına gelmez. Bunun Kur'an ve Sünnet esaslarına göre, belirli bir vakitte, belirli kriterlerle uygulamaya konulması gerekir. Bu prosedürle, sağlıklı bir toplum için alternatifi bulunmayan, vazgeçilmez olan ve pek çok ferдин hukukunun ilgili bulunduğu aile müessesesinin herhangi bir zamanda, anlık bir öfkeye, anlık bir karara feda edilmemesi hedeflenmiştir. Bu kuralların dışında olan her şey Allah'ın emrine muhalefet kabul edilerek yasak kapsamına alınmıştır. Allah Teâla bir akdi veya tasarrufu belli bir şekle bağlı olarak mübah kılmışsa, o şekle uymayan akit ve tasarruflar mübah olmamaktadır. Buna rağmen kocanın vermiş olduğu talâk vuku bulacaksa, bu yasağın ve Allah'ın kısıtlama altına almasının bir anlamı kalmayacaktır. Şârinin hem bir şeyin geçerliliğini belirli usul ve esaslara bağlaması hem de bu şartlardaki eksikliğe rağmen onu muteber sayması tasavvur edilebilecek bir şey değildir.

Kaynakça

Abdurrezzak, Hemmam b. Nafi, *el-Musannef*, Beyrut: Mektebetü'l-İslâmi, 1988.

Apaydın, Yunus, "Hezl", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 1998, XVII, . 307-308.

Beyhaki, Ebû Bekr, Ahmed b. Huseyn, Marifetü's-Sünenü ve'l-âsar, Kahire: Darü'l-vefâ, 1412/1991.

_____, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Mekke: Darü'l-Kütübî'l-ilmiyye, 1994.

Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-sahih*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Dönmez, İbrahim Kafi, "Amel", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 1991, III, 18.

Ebû Dâvûd Suleymân b. el-Eş'as, *Sunen*, (I-V), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.

Ebû Osman Said b. Mansur, *Sünenü Said b. Mansur*, Dâru's-Selefiyye, 1403/1982.

Ebû Zehra, Muhammed, *Muhadarat fî akdi'z-Zevâc ve asâruh*, Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 1971.

Gazzâli, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el- Vasîtü fi'l-Mezheb*, Kahire: Dâru's-selâm, 1417/1996.

Hâkim, Ebû Abdillâh, Müstedrek, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-Ümmiyye, 1411/1990.

Hâris b. Muhammed İbn Ebî Üsâme, Bağyyetü'l – Bâhıs an Zevâidi'l-Müsnedi'l-Hâris, Medine: Merkezi Hizmeti's-Sünneti, 1413/1992.

Hattâb, Ebû Abdillâh Şemseddin, *Mevâhibü'l-celîl*, Riyad: Dâru âlemi'l-Kütüb, 2003.

İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekr, *Müsned*, Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997.

İbn Hacer Askalânî, Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed, İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dirâye fî tahrîci ehâdisi'l-Hidaye*, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, ts.

İbn İshak, Halil b. İshak, Muhtasarü'l-allame Halil fî fıkhi'l-İmam Malik, Kahire: Daru'l-Hadis, 2005.

İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-lehfân*, Beyrut: Mektebetü'l-İslâmi, 1988.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdillâh b. Ahmed, *el-Mugnî*, Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.

İbn Kudame el Makdîsi, Abdurrahman b. Muhammed, *Şerhu'l-Kebîr*, Beyrut: Daru'l-Kitâbi'l-Arabi, ts.

İbn Kudame el Makdîsi, *el- Kâfi*, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994.

İbn Kutluboga, et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi-tahrîci ehâdisi'l-İhtiyâr, Dimaşk: 1417/1997.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.

İbn Mülakkîn, Sirâcuddîn Ebû Hafs, *el-Bedrü'l-münîr fî tahrîci ehâdisi's-Şerhi'l-kebîr*, Riyad: Dâru'l-hicre, 1425/2004

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim, *el-Esbâh ve'n-nezâ'ir*, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *el-Beyân ve't-Tahsîl*, Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmi, 1408/1988.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-ilmiyye, 1410/1990.

Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed, *Bedaiü's-sanai' fî tertibi's-şerai'*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-ilmiyye, 1986.

Köse, Saffet, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslam Hukuku*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.

Mâverdî, Ebû Hasan Ali b. Muhammed, *el-Hâvi'l-Kebîr*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1999.

Mevsilî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr li ta'lîl'l-muhtâr*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.

Mevvâk, Muhammed b. Yusuf, *et-Tâc ve'l-iklîl*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Muhammed İlîş, *Şerhu Minehu'l-Celil alâ Muhtasaru Halil*, Kahire: Daru Sadır, 1882.

Mübarekfûri, Ebu'l-Alâ Muhammed Abdurrahman, *Tuhvetu'l-ahvaz bi şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

el-Münâvî el-Haddâdî, *et-Teyssîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sagîr*, Riyad: Mektebetü'l-İmam Şafîi, 1408/1988.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn el-Kuseyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Seref, *Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb, Dârü'l-Fikr*, Beyrut ts.

_____, *Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lügât*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Paçacı, İbrahim, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslâm Aile Hukuku", *İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Konya: Nisan, 2008.

San'ânî, Muhammed b. İsmail, *Sübü'lü's-selâm serhu Bulûğî'l-merâm min cem'i edilleti'l-ahkâm*, Kahire: Daru'l-Hadis, 1994.

Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddin, *Tuhfetu'l-Fukahâ'*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.

Senhûri, Abdurrezzak, *Mesâdiru'l-Hak*, Kahire: Câmiatü'l-Devli'l-Arabi, 1960.

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl, *el-Mebsût*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1402.

Sevar, Muhammed Vahidüddin, *eş-Şekl fî'l-fıkhi'l-İslâmî*, Amman: Dârü's-Sekâfe, 1998.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, Beyrut: *el-Ümm*, Daru'l-Fikr, 1983.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali, *Neylül-evtâr serhu Münteka'l-ahbâr*, Mısır: Daru'l-Hadis, 1357.

Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali, *el-Mühezzeb*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sunen*, (I-V), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.

Tunçomağ, Kenan, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1972.

Tuğ, Adnan, *Türk Özel Hukukunda Şekil*, Konya: Mimoza Yayınları, 1994.

Türcan, Talip, " İslâm Hukukunda Uhrevî Sorumluluk Bakımından Yargı Kararlarının Geçerliliği Sorunu", Konya: İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, (İHAD), Sy. 5 s. 178.

Zerkeşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah, *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hırakî*, Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan, 1413/1993.

Zeylâ'î, Fahrüddin Osman b. Ali, *Nasbu'r-Râye*, Cidde: Dâru'l-Kıble, 1418/1997.